

27 جون 2019

داکتر سید عبدالله کاظم

مرور کوتاه بر پلانهای پنجساله اقتصادی و اجتماعی کشور (قسمت سوم)

نظر مختصر بر پلان پنجساله سوم:

پلان پنجساله سوم از اول حمل 1346 (21 مارچ 1967) در زمان صدارت محمد هاشم میوند آغاز، ولی کار تطبیق آن بطور کل در دوره صدارت نور احمد اعتمادی پیش برده شد. قرار بود این پلان تا اول حمل 1351 (21 مارچ 1972) ادامه یابد، اما در اثر تصویب مجلس وزراء عمر آن چند ماه کوتاه گردید.

مصارف مجموعی پیشبینی شده پلان پنجساله سوم به 33 میلیارد افغانی میرسید که تقریباً 18% کمتر از مجموع پیشبینی شده پلان دوم و اما 32% بیشتر از مصارف قطعی پلان دوم (25 میلیارد افغانی) بود. تخصیصیه ها از مجموع مبلغ پیشبینی شده برای هر سکتور از اینقرار بود: صنایع و معادن 32.5%، زراعت و آبیاری 29.2%، معارف و صحت 16.7%، ترانسپورت و مخابرات 9.8% متفرقه 9.1%. باید خاطر نشان ساخت که در مجموع مصارف پلان سوم، مصارف پروژه هایی شامل بود که از پلان دوم به پلان سوم انتقال یافته بودند.

منابع تمویل پلان سوم چنین پیشبینی شده بود: کمک های خارجی سرمایه ی 19.0 میلیارد افغانی (57.6%)، کمکهای خارجی به شکل جنس 4.2 میلیارد افغانی (2.7%)، مازاد بودجه دولت 5.7 میلیارد (17.3%)، سرمایه گذاری سکتور انفرادی 2.0 میلیارد افغانی (6.0%)، استقراض از بانک مرکزی 1.2 میلیارد افغانی (3.7%) و منابع عائداتی جدید (فروش گاز طبیعی به اتحاد شوروی) 0.9 میلیارد افغانی (2.7%) که مجموع مصارف به 33 میلیارد افغانی در ظرف پنج سال پیشبینی گردیده بود.

در کتاب "مسوده پلان پنجساله چهارم انکشاف اقتصادی و اجتماعی افغانستان 1351 - 1355" که از طرف وزارت پلان در قوس 1351 در کابل به نشر رسیده، در مقدمه آن مطالبی راجع به ارزیابی و تحلیل پلان پنجساله سوم گنجانیده شده است که نکات مهم آن در اینجا با اختصار بیان میشود:

هدف اصلی و مهم پلان سوم تقویه و انکشاف سکتور خصوصی و ایجاد تغییر در مسیر سرمایه گذاریها از پروژه های زیربنائی و طویل المدت به سمت پروژه های زود رس تولیدی بود و در نظر بود تا محصول اجتماعی غیرخالص ملی در اخیر پلان به 25% و سوبیه مصرف فی نفر در حدود 11% افزایش یابد. از آنجائیکه در دوسال اول پلان سوم عوائد پیشبینی شده از مدارک داخلی و قروض خارجی از منابع کمک دهنده تحقق نیافت، لذا در اخیر سال دوم آن (یعنی سال 1347) نظر به هدایت حکومت، پلان مورد تجدید نظر قرار گرفت و در مجموع مصارف به اندازه 18% به مقایسه پلان پیشبینی شده کاهش داده شد.

در پلان تجدید نظر شده قرار بود ارزش محصول اجتماعی غیرخالص ملی 25% و رشد وسطی سالانه به 5% برسد، اما در نتیجه ارزیابی پلان سوم واضح شد که رشد مجموعی عاید ملی به 8%

د پانو شمیره: له 1 تر 5

افغان جرمن آنلین په درنیت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلېکنې د لیکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هيله من يو خپله لیکنه له رالیرلو مخکې په خیر و لولئ

و رشد وسطی سالانه به 1.5% رسیده بود که با در نظر داشت افزایش نفوس، عاید فی نفر طی این پلان کاهش یافته بود. ارزش غیرخالص محصولات صنعتی در اخیر پلان سوم به مبلغ 6.8 میلیارد افغانی بود که به مقایسه پیشبینی (10 میلیارد افغانی) تقریباً 32% کمتر تحقق یافت، در حالیکه این ارزش در ختم پلان دوم به 7.6% رسیده بود. طی پلان سوم از جمله اهداف پیشبینی شده فیصدی های ذیل عملی گردید: تولید برق 82%، زغال سنگ 53%، گاز طبیعی 74%، سمنت 61% منسوجات نخی 54%، شکر 60%. حجم تولید برق از 307 میلیون کیلووات ساعت در سال 1345 به 445 میلیون کیلووات ساعت در سال اخیر پلان سوم بالا رفت. سکتور صنایع خصوصی در اخیر پلان سوم صرف 3% ارزش محصولات غیرخالص ملی را تشکیل میداد که به این اساس سکتور مذکور نتوانست در انکشاف اقتصادی کشور تغییری لازم را بار آورد. بلند رفتن سطح قیمت های مواد اولیه طی پلان سوم بالای تولیدات صنعتی تأثیر ناگوار وارد کرد.

در پلان سوم تولیدات زراعتی به مقایسه پلان دوم افزایش چندان نکرده، مجموع تولید حبوبات عمده در سال 1350 به 2780 هزار تن بالغ گردید که نسبت به سال 1345 به اندازه 1.3% بیشتر و به مقایسه پیشبینی پلان تجدید نظر شده تقریباً 15% کمتر بود. در زمینه عدم تطبیق اهداف پلان سوم در ساحه زراعت بر علاوه خشکسالی ها، یک سلسله عوامل از جمله نواقص تخنیک سیستم های آبیاری، استفاده نکردن از تقریباً 8 هزار هکتار زمین در ساحه سرده و ننگرها، میسر نشدن کریدت زراعتی، کمبود کود کیمیاوی و تخم اصلاح شده و نبود شبکه های سالم توزیع نیز در زمینه کاهش حاصلات زراعتی، تقاضای مؤثر سکتور زراعتی و بالنتیجه انکشاف صنایع نقش اساسی داشت.

انکشاف و افزایش تولیدات اقتصادی نیاز شدید به ازدیاد تعداد باسوادان و کارکنان مسلکی و فنی دارد. در پلان سوم سرعت رشد تعلیمات مسلکی بطی تر از پلانهای گذشته بوده است، در حالیکه تعداد شاگردان تعلیمات ابتدائی نسبت به پلان دوم 48% افزایش یافت، تعداد شاگردان مکاتب مسلکی تنقیص 2% را نسبت به پلان دوم نشان میدهد.

طول سرکهای اسفلت و کانکریتی در اخیر پلان دوم به اندازه 2000 کیلومتر تخمین گردیده بود، اما در اخیر پلان سوم فقط 500 کیلومتر بر آن اضافه شد. در ساحه مخابرات طی پلان سوم انکشاف قابل ملاحظه صورت گرفت و پروژه های تلفون اتومات در کابل و دیگر شهرهای بزرگ کشور بکار انداخته شد.

حجم سرمایه گذاری به استثنای سکتور ترانسپورت و مخابرات در دیگر سکتور نسبت به پیشبینی تجدید نظر شده کمتر صورت گرفت، چنانکه در سکتور صنایع 63%، در سکتور زراعت 86%، در سکتور خدمات 60% تحقق یافت تنها در سکتور ترانسپورت و مخابرات حجم سرمایه گذاری 17% بلند رفت و آنهم به دلیل بلند رفتن قیمت تمام شد بعضی پروژه ها.

در مورد تمویل مصارف پلان باید گفت که منابع داخلی دولت در پلان سوم به مقایسه پلان دوم به اندازه 45% و به مقایسه پلان تجدید نظر شده به اندازه 38.3% کمتر تحقق یافت و بر علاوه برای تمویل مصارف در سکتور معادن به مبلغ 3.3 میلیارد افغانی از بانک مرکزی استقراض صورت گرفت. قروض خارجی و کمک های مواد استهلاکی از 2.9 میلیارد افغانی در پلان دوم به 3.78 میلیارد افغانی (معادل 30%) در پلان سوم زیاد شد. رو بهمرفته تمویل سرمایه گذاری های انکشافی پلان پنجساله سوم از منابع آتی تهیه و تدارک گردید: 6% از مازاد بودجه عادی، بیش از 50% از

طریق امداد و قروض خارجی، 19% از طریق فروش مواد استهلاکی کمکی و 23% از راه قرضه بانک مرکزی.

سطح پایان تولیدات مواد اولیه و تنزیل نرخ افغانی، سبب بلند رفتن سطح قیمت های مواد اولیه و مواد استهلاکی گردید، طوریکه شاخص قیمت های مواد استهلاکی در پلان دوم بطور اوسط سالانه 14% بود و اما در چهار سال اول پلان سوم به اندازه 7% بیشتر گردید. بلند رفتن سطح قیمت ها و افزایش ناچیز عاید و قدرت خرید مردم نه تنها سطح زندگی را پایان آورد، بلکه رکود اقتصادی و بیکاری را نیز دامن زد، چنانکه تعداد بیکاران به مقایسه سال 1345 به دو چند در سال 1350 افزایش یافت.

نارسانی وضع اقتصادی در پلان سوم تاحدی مربوط به عوامل خارجی و نارسانی تجارت خارجی و بیانس تادیات افغانستان نیز میباشد. با آنکه دربیانس تجارت با افزایش صادرات به مبلغ 408.6 میلیون دالرکه بیشتر آن از صدور گاز طبیعی حاصل شده بود و واردات به مبلغ 357.6 میلیون دالر، یک مازاد 51 میلیون دالر و درعین زمان در معاملات غیرمرئی نیز یک مازاد 48.9 میلیون دالر را در طی پلان سوم نشان میدهد، اما تادیه قروض به اندازه 103.4 میلیون دالر این مازاد را جذب نموده و خنثی ساخته و بیانس تادیات را به کسر 3.5 میلیون دالر منتج ساخت که به این اساس کسر بیانس تادیات به مقایسه پلان دوم 70% کمتر میباشد.

به اساس تحلیل و ارزیابی فوق مندرج مقدمه کتاب "پلان پنجساله چهارم" میتوان به این نتیجه رسید که: باوجود سعی و تلاش درانکشاف اقتصادی کشور، بازم تحولی مبنی بر بلند رفتن سطح زندگی مردم به تناسب رشد نفوس در پلان پنجساله سوم صورت نگرفت، برعکس وضع اقتصادی به دلیل تقلیل ذخائر اسعاری و فشار تادیه قروض خارجی دچار مشکلات بود. (برای مطالعه جزئیات موضوع مراجعه شود به کتاب: "مسوده پلان پنجساله چهارم...، نشریه وزارت پلان افغانستان، قوس 1351، از صفحه 1 تا 11)

یک نگاه اجمالی در خصوصیات پلان پنجساله چهارم:

درمسوده پلان پنجساله چهارم زیر عنوان "اهداف عمده پلان چهارم و تدابیر رسیدن به آنها" (مندرج صفحات 12 تا 21 مسوده پلان) نکات بسیار مهم گنجانیده شده که مبتنی بر استفاده از تجارب حاصله سه پلان گذشته و بیشتر حاصل کار خود افغانها بوده و یک تصویرکلی را برای پنجسال آینده بدست میدهد. بخصوص چارتهای احصائیوی منضمه مسوده نه تنها معلومات جزوار در مورد خود پلان را که از سال 1351 آغاز و تا سال 1355 ادامه می یابد، واضح می سازد، بلکه آنرا با ارقام و احصائیه های پلانهای گذشته نیز مقایسه میکند. شرح همه مطالب در اینجا نمی گنجد، ولی چند نکته مهم از همه بیشتر توجه را جلب میدارد:

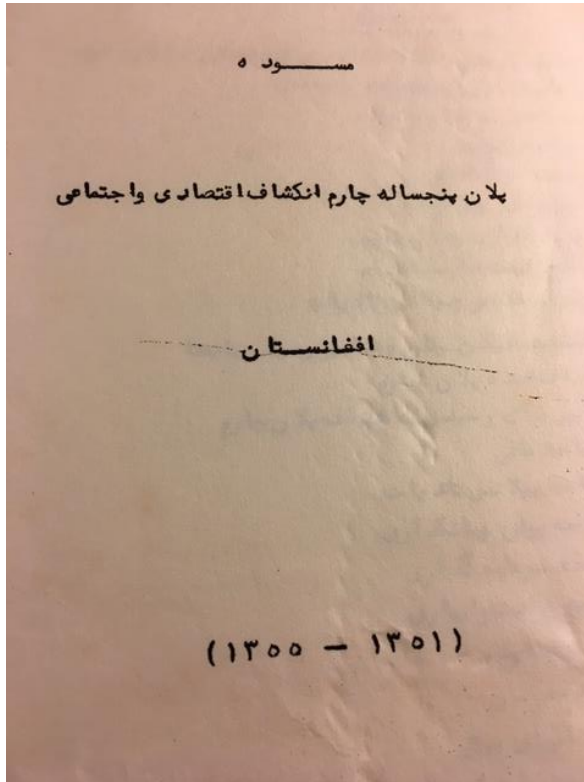
یکی آنکه به انکشاف زراعت قدامت داده و گفته شده که 38.9% منابع دراین سکتور بمصرف میرسد؛ دیگر به پروژه هایی قدامت داده میشود که زود رس بوده و در مدت پلان موجب ازدیاد تولید و عاید گردد؛ همچنان به سرمایه گذاری درسکتور خصوصی بیشتر توجه بعمل می آید و نیز در پروژه های رویدست کوشیده میشود ازقوای بشری بیشتر استفاده صورت گیرد تا سطح استخدام را ارتقا بخشد؛ علاوهً تقویه سکتور صنعت از طریق تشبثات خصوصی در آن ساحاتی بیشتر مطمح نظر بود که تولیدات آن بتواند جانشین متاع وارداتی گردند و برای تقویه این صنایع باید از سیاست های حمایتی کار گرفت و نیزبرای انکشاف آن زمینه های مساعد را فراهم نمود؛ در ساحه تعلیمات

د پانو شمیره: له 3 تر 5

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکني د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله لیکنه له رالیرلو مخکي په خیر و لولئ

مسلكى و تحصيلات عالى بايد به ضرورت كشور و درعين زمان به ارتقاى كیفى سويۀ فارغان از يكطرف و ايجاد توازن منطقوى از طريق تأسيس موسسات تحصيلات عالى در چند شهر بزرگ كشور توجه مبذول گردد.

تفاوت كلى پلان پنجساله چهارم با سه پلان گذشته، طوريكه در مسوده پلان پنجساله چهارم آمده است، در نكات ذيل ميباشد: «در پلان چهارم به منظور ارزيايى بهتر پروژه هاى انكشافى، پلان هاى سالانه در چوكات پلان پنجساله طرح و تدوين ميگردد. پلانهاى سالانه به پلان گذاران فرصت ميدهد تا جديدترين معلومات را در نظر بگيرند و پلان را بريك اساس تازه و واقعى متكى بسازند... موجود نبودن احصائيه هاى اساسى در راه ارزيايى وضع اقتصادى و طرح پلانهاى علمى يك مانع بزرگ بشمار ميرود؛ بنا برآن در

پلان چهارم بايد به تأسيس يك دفتر مركزى احصائيه كه از يكطرف فعاليت هاى احصائى دواير را هماهنگى بدهد و از جانب ديگر با ايجاد احصائيه هاى اساسى در زمينه نفوس، عايد ملى، تجهيزات زراعتى و صنعتى و قواى بشرى و غيره اقدام نمايد، توجه و اهتمام صورت گيرد.»

«يكي ديگر از عوامل اساسى در زمينه تطبيق پروژه هاى انكشافى، مطالعات اقتصادى و تخنيكى پروژه ها ميباشد... كه تا حال توسط امداد تخنيكى و يا از طريق قرضه هاى خارجى و به وسيلۀ افراد خارجى صورت ميگيرد. در پلان چهارم مركز پروژه سازى دائر ميگردد كه اينكار از يكطرف سبب صرفه جوئى مصارف اسعارى و از جانب ديگر موجب تطبيق سريع و موفقيت آميز پروژه هاى انكشافى در آينده خواهد شد.»

طوريكه در مسوده پلان چهارم آمده است: «وزارتها، دواير و تصديها مكلف ميباشند تا پلانهاى مفصل سالانه و پلانهاى تطبيق و مراقبت پروژه هاى خود در موقع آن ترتيب و راپور هاى پيشرفت كار پروژه ها را مطابق فورمه هاى معين به وزارت پلان بدهند. وزارت پلان به منظور هماهنگى و تجديد نظر و تعديلات پلان و ارزيايى پيشرفت پلان هاى مربوطه مسؤليت داشته، ملكف است معلومات لازم را در قسمت پرابلمهاى پلان و تطبيق آن به شوراى عالى اقتصادى و حكومت تهيه نمايد.» (صفحه 20 و 21 مسوده پلان چهارم..)

د پانو شميره: له 4 تر 5

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همكارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړيکه ټينگه كړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليكني د ليكنيزي بني پازوالي د ليكوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليكنه له راليرلو مخكي په خير و لولۍ

از توضیحات فوق بر می آید که پلان چهارم اگرچه زیر نام پلان پنجساله تدوین گردیده بود، ولی در واقع ماهیت آن به پلانهای یک ساله تغییر شکل یافت؛ مرکزیت وزارت پلان به حیث طراح و نظارت کننده پلانهای پنجساله به یک واحد اداری تنظیم کننده پلانهای واحداث اداری دیگر و تصدیها مبدل گردید؛ صلاحیت اتخاذ تصمیم نیز از وزارت پلان به شورای عالی اقتصادی انتقال یافت که با این ترتیب آن وزارت نقش مرکزی خود را به حیث طراح و نیز اداره کننده و تصمیم گیرنده نهائی قسماً از دست داد.

مهمتر از همه رویدادهای سیاسی در کشور در آستانه آغاز پلان چهارم موجب یک نوع بی نظمی گردید که بر تطبیق آن اثر گذاشت، از جمله وقوع خشکسالی مدهش در سالهای 1349 و 1350 ش (1970 و 1971م)، مظاهرات پیهم در شهر کابل و بعضی شهرهای دیگر، کشیدگی ها در پارلمان و غیره که پیشبرد امور را برای حکومت دشوار می ساخت و در نتیجه آن داکتر عبدالظاهر بتاریخ اول میزان 1351 (24 سپتمبر 1972) از مقام صدارت استعفی داد و پادشاه افغانستان محمد موسی شفیق را به صدارت توظیف کرد. دوره کار شفیق کوتاه بود و موصوف طی ده ماه حکومت خود هنوز مصروف کارهای مقدماتی بود که بتاریخ 26 سرطان 1352 (16 جولای 1973م) بزعامت محمد داؤد کودتا صورت گرفت و نظام شاهی سقوط کرد و بجای آن نظام جمهوری در افغانستان اعلام شد.

(ادامه دارد)